

Antallet af kristne i Rom – præliminære tanker.

Torben Svendrup ph.d.

Denne artikel er et foreløbigt arbejde, hvor jeg vil fremsætte nogle præliminære tanker med det formål, at indkredse spørgsmålet om antallet af kristne i Rom i 3. og i begyndelsen af 4. århundrede. Den bagvedliggende ide med dette studie er, at overføre noget af den viden vi har fra middelalderhistorien til arbejdet med antikkens historie. Dette gøres vel vidende, at vi aldrig vil kunne få et klart svar på spørgsmålet: Hvor mange var kristne? Lige så lidt som vi kan finde frem til befolkningstallet i Rom.

I 313 udsteder kejser Konstantin den Store sit toleranceedikt. Det betød en afslutning på kristendomsforfølgelserne. Det er en udbredt folkelig opfattelse, at kejser Konstantin tog dette skridt pga., at den kristne bevægelse havde vokset sig så stor og mægtig, at den ikke var til at komme uden om. Synspunktet er logisk ikke mindst når man inddrager den kendsgerning, at kejseren brugte tid og kræfter på den kristne bevægelse, f.eks. i forbindelse med kirkemødet i Nikæa i 325. Derfor ser vi også, at mange fagfolk skriver, at den kristne bevægelse havde et godt tag i folk. Kirkehistorikeren Jakob Balling udtrykker det således: *"For det første har vi uden videre grund til at formode, at de kristne i Rom udgjorde en ganske talstærk befolkningsgruppe i 200 tallet."*¹ Erik Christiansen har en divergerende opfattelse. I lærebogen *Romerrigets Historie* skriver han: *"hvad der generelt antages i dag, at kristendommen højst udgjorde 5-10 procent af befolkningen."*² Christiansen skriver dette i forbindelse med en vurdering af, hvorfor kejser Konstantin udstedte sit toleranceedikt i 313. Man kan på ingen måde fastholde, at 5-10 % af befolkningen udgør en talstærk befolkningsgruppe. De to synspunkter er uforenelige. Debatten om hvor mange kristne, der var i det romerske rige, har betydning i forbindelse med toleranceediktet i 313. Blev det udstedt pga. et stort antal kristne, der kunne presse kejseren, eller var der tale om andre grunde? Dette er en gammel debat. Allerede i 1853 fastslog den schweiziske historiker Jacob Burckhardt om de kristne i 313: *"The Christians were still only a small minority."*³ Dette betød ikke, at han mente, at kejser Konstantin var blevet ramt af en religiøs vækkelse. Nej, for

Kalk med fisk. Mosaik Ostia Antica

Burckhardt var der tale om realpolitik. Kejser Galerius havde jo allerede i 311 udstedt et toleranceedikt. Burckhardt mente, at Konstantin var tvunget til at følge denne linje.⁴ Burckhardts billede af Konstantin er nok ikke rigtigt, og gør nok Konstantin til en 1800-tals realpolitiker. Men der var sat spørgsmålstejn, både ved Konstantins religiøsitet og ved de kristnes betydning i Rom.

Tal og antikken

Det store problem med at fastsætte antallet af kristne i 3. og 4. århundrede skyldes fraværet af statistiske oplysninger fra antikken. I vores verden eksisterer kun det,

der kan måles og vejes, og alt skal måles og vejes. Vi skaber sandheden gennem videnskabeligt arbejde, hvor de videnskabelige metoder sikrer at resultatet er rigtigt – at vi har fundet sandheden.

¹ Rom - en antik storby p. 192

²Erik Christiansen: Romerrigets Historie p. 161

³ Jacob Burckhardt: The age of Constantin the Great, genudgivet i 1948 p.272

⁴ Jacob Burckhardt p. 272

Vi laver statistik over hvad som helst. Statistikken viser ikke kun fysiske resultater, men statistik viser også, hvor det er normalt at leve. Vi finder sandheden i tallene. Når vi opgiver et tal, så er det en eksakt størrelse – som skal være korrekt. Man havde et ganske anderledes forhold til tal i den antikke verden.

Når en historisk forfatter angav, at fjenden havde en hær på 200.000 soldater, mente han næppe dette som en eksakt oplysning – det var formodentlig nærmere en måde at fortælle, at fjenden havde en meget stor hær. Tal var ikke en del af dagligdagen for det antikke menneske – dette betød naturligvis ikke, at der ikke var præcise talangivelser. Formuekravene for f.eks. at sidde i senatet var formentlig alvorligt ment. Antikkens verden var ikke uden tal – alle antikkens stater førte lister over deres kampstyrker, og nogle stater holdt folketællinger af hensyn til skattegrundlaget – tænk blot på folketællingen i Judæa nævnt i Juleevangeliet. Tal havde betydning, men en anden – ingen mente, at tal var det der kunne forme og skabe et samfund.

Hvor mange levede i Rom?

Vi ved derfor hverken, hvor mange der levede i Perikles' Athen eller, hvor mange der levede i kejser Konstantins Rom. Det talmateriale vi har, må vi behandle med den største forsigtighed. Som f.eks. når Livius fortæller os, at der ved Servius Tullius (578-535) census var mødt 80.000 frem, og at historikeren Fabius Pictor fremhævede, at tallet drejede sig om våbenføre borgere.⁵ På trods af at historikeren Dionysios af Halikarnassos – som er samtidig med Livius – opgør, at der ved denne census var 84.700 våbenføre mænd,⁶ så er disse tal åbenbart for høje. Vi må antage, at vi for at finde befolkningstallet skal gange med 5 eller 6, idet de våbenføre mænd har kone – børn – gamle. Det betyder, at vi får et befolkningstal på mellem 400.000 og 480.000. Hertil skal så lægges metoiker, peregrine (fremmede) og slaver. Vi kommer altså let op på noget, der ligner $\frac{3}{4}$ million. Dette tal er helt usandsynligt højt og passer bestemt ikke sammen med vor arkæologiske viden om Rom. Normalt sætter vi Roms befolkning i senrepublikkens tid til 800.000 indbyggere og på kejser Augustus' tid til ca. 1 million. Begge disse tal er mere antagelser end realiteter.

Det er formodentlig tydeligt for enhver, at når vi skal vurdere hvor mange kristne, der levede i Rom, så står vi med to grundlæggende problemer. Det er ikke nok at vurdere, hvor mange kristne der var i Rom, vi skal også vurdere, hvor mange der levede i Rom. Kun ved at have begge tal kan vi få viden om, der var få eller mange kristne i Rom.

Det er næsten umuligt at få hold på befolkningstallet i Rom i 4. århundredes begyndelse. Der er dog en mulighed, som måske er værd at forfølge. I værket "Cronogafo del 354" findes en liste over de enkelte kvarterer i Rom. Af listen fremgår det, hvad der har ligget i hver af de 14 regioner, som Augustus havde inddelt byen i. Vi kan se antallet af templer, termer, gladiatorskoler og meget andet. I vor forbindelse kan vi foretage en optælling af Domus og insulaer. I Region 7 er der f.eks. 3.805 lejlighedskomplekser og 120 domus. Sammenlagt har vi for alle 14 regioner: 1797 domus og 46.602 insulae.

Disse tal er desværre næsten umulige at bruge⁷. Ordet *insula* dækker over en bygning – et bygningskompleks der rummer et antal lejligheder, *cenaculum*. At fastsætte antallet af lejligheder pr. lejekaserne er næsten en umulighed. Det vil være det rene gætværk at gå videre ad denne vej. Vi tror, vi ved – det har vi næsten vedtaget – at der levede en million i Rom under kejser Augustus. Dette tal er måske i underkanten⁸. Vi ved, at befolkningstallet i det 4. århundrede var faldet, jeg tror

⁵ Livius I 44.2

⁶ Dionysios af Halikarnassos IV.22.2

⁷ Jérôme Carcopino anvendte dette talmateriale i Dagligt liv i antikkens Rom p. 28ff., men resultatet virker ikke på nogen måde overbevisende.

⁸ Augustus fortæller i Monumentum Ancyranum: "...og var konsul for 12. gang gav jeg 320.000 af byens plebs 60 denarer per mand (Viritim)"(15). Sætter vi en familie til 4 kommer vi op på 1.280.000 og hertil kommer slaver og

selv, at vi i 4. århundrede skal sætte folketallet i Rom til lidt over det halve – vel omkring 600 – 700.000 indbyggere, og at antallet i midten af 3. århundrede har været ca. 100.000 højere. Men sandt at sige, det er en vurdering, vi kender ikke indbyggertallet.

Eusebius kirkehistorie

Eusebius fra Caesarea kaldes ofte kirkehistoriens fader – han var for kirkehistorien, hvad Herodot havde været for historien. Når man læser Eusebius – ikke mindst hans fremstilling af kejser Konstantin, kommer man også ganske automatisk til at tænke på den anden del af Herodots øgenavn, nemlig historiens og løgnens fader. Det gælder så sandelig også hos Eusebius. Men på

Eusebius

263 til 339 græsk kristen forfatter. Født i Palæstina – uddannet i Caesarea. Eusebius var elev af St. Pamphilos, der blev martyr i 310. Eusebius blev biskop i Caesarea ca. 313 – blev fortrængt pga. støtte til Arius.

Tilsluttede sig (måske halvhjertet) trosbekendelsen fra Nikæa. Blev rådgiver for kejser Konstantin i Konstantinopel.

Kaldes ofte kirkehistoriens fader eller den kristne Herodot.

Hans kirkehistorie er i 10 bøger og dækker perioden fra kristendommens fødsel til besejringen af Licinius i 324.

samme måde som med Herodot betyder det ikke, at hans værker ikke kan bruges, de skal blot bruges med omtanke. Det vi i det nedenstående skal bruge er et brev, som han citerer. Her må vi gå ud fra, at det er rimeligt gengivet af Eusebius.

Eusebius påstår at have haft brevet i hånden. Det er en »rapport« skrevet af Cornelius til biskop Fabius af Antioch. Anledningen til brevet er, at en har ønsket at blive bisp i Rom. Cornelius er ikke hvem som helst. Han var biskop (pave) i Rom 251 – 253. Han blev af kejser Gallus forvist til Centumcellae hvor han døde i 253. Han blev senere ophøjet til helgen.

Biskop Cornelius vil fremstille denne mand, som ønsker at blive biskop i Rom ved siden af Cornelius selv, som lidt af en tåbe: "*Denne »kender af evangeliet« vidste ikke, at der kun kan være én biskop i en katolsk kirke. Som han udmærket vidste, er der 46 presbytere, syv diakoner, syv subdiakoner, 42 akolutter, 52 exorcister, lektorer og ostiarii, og mere end femtuhundrede enker og folk i nød, alle støttet af Herrens nåde og kærlighed. Men ikke engang dette store og nødvendige antal, som vokser ved Guds forsyn, ej heller de utallige lægfolk var i stand til at vende ham fra sådanne sindssyge og hente ham til kirken.*"⁹

Det er tydeligt, at brevskriveren har skrevet brevet i vrede og i dyb frustration. Han var rasende på denne tåbe, der ville have del i hans biskoppelige magt i Rom.

I denne situation underdriver man ikke sin institutions størrelse, snarere det omvendte. Vi kan roligt regne med, at når Cornelius skriver, at der har været syv diakoner, så har der ikke været 8.

De oplysninger vi får i Cornelius brev er vigtige, idet vi får præsenteret kirken i Roms indretning omkring år 250. I dette kirkesamfund har der været:

Biskop

46 presbytere (præster)

7 diakoner

7 subdiakoner

42 akolutter (højere kirketjenere)

---

peregrine. Disse tal er formodentlig for høje alene af den grund, at Augustus formodentlig overdrev i Monumentum Ancyranum.

⁹ Eusebius kirkehistorie VI 43

52 exorcister (djevleudrivere)

Lektorer (oplæsere)

Ostiarer (dørvogtere)

1500 enker og folk i nød.

Denne opdeling giver en mulighed for, at vurdere antallet af kristne i byen Rom. Vi må antage, at hver præst har haft en menighed. Det vil sige, at der må have været 46 menigheder. Muligvis har biskoppen haft en lidt større menighed, men vi ved ikke hvor store disse menigheder har været. Vi kan ikke drage nogen paralleller til mysteriereligionerne. I Mithraskulten har en menighed vel været på 25 – 35 personer.

Kristne gravsten Museo delle terme Diocleziano Rom

antage, at procenten af kristne har været endnu lavere i år 250. Der har været langt mellem kristne i

Vi kan måske i stedet bruge den viden, vi har om den europæiske middelalderkirke. Blandt forskerne er det en udbredt opfattelse, at der var en gejstlig pr. 300 indbyggere i 1200-årene. Det vil sige 1/3 procent af befolkningen har været gejstlige. Ordet gejstlig omfatter både præsteviet og ikke præsteviet. Men givet er det, at langt de fleste i denne gruppe har været sognepræster. Hvis vi overfører dette på 250-ernes Rom, vil vi kunne lave et estimat. Lad os, for ikke at underdrive, sætte menighedens størrelse til 500 mennesker¹⁰. Det giver i alt 23.000 – lad os så antage, at der herudover har været et par tusinde ekstra, så lander vi på

25.000.

Som tidligere sagt, ved vi ikke, hvor mange der boede i Rom, men vi antager, at der omkring år 100 har boet omkring 1 million mennesker. Så det er nok ikke helt forkert at sætte befolkningstallet til mellem 700.000 og 750.000 i år 250. Dette betyder, at der har været en 3–4 % kristne. Denne procent er ikke helt skæv, når man sammenligner med Erik Christiansens bud (se ovenfor), hvor han foreslår, at der i år 313 var 5–10 % kristne.

Tallet 3-4 pct. er ganske interessant, når man sammenholder det med, at det er fra en af de kristnes ældste og vigtigste menigheder i det vestlige Romerrige. Kommer vi uden for Rom i det vestlige Romerrige, vil det næppe være forkert at

¹⁰ 500 er måske for højt sat. I 1200-årene regnede man med en gejstlig pr. 300 personer. (Dagligt liv i Danmarks middelalder p. 28)

f.eks. Germania. Der er altså på ingen måde tale om et overvældende antal kristne. Den kristne bevægelse er en stor sekt.

kristen olielampe Römische- germanisen museum Köln

